

'אוהב את הבריות'

א. הקדמה

אהבת הבריות צריכה טיפול מרובה, להרחיבה ברוחב הראוי לה, להלחם נגד השטחיות, הנראה בסקירה הראשונה, ע"י שימוש שאינו כל צרכו, מצד התורה, ומצד המוסר המנהגי, כאלו יש ניגודים ולפחות שויון נפש, לאהבה זו, שהיא צריכה להתמלא תמיד בכל חדרי הנפש.

המעמד היותר עליון באהבת הבריות צריכה לקחת אהבת האדם, והיא גם כן צריכה להתפשט על כל האדם כולו. למרות שינויי דעות בדתות ואמונות, ולמרות החילוקים של הגזעים והאקלימים, נכון הדבר לרדת לסוף דעתן של העמים והקיבוצים השונים, כמה שאפשר, ללמוד את אופיים ואת תכונותיהם, למען דעת איך לבסס את האהבה האנושית על יסודות המתקרבים למעשה. כי רק על נפש עשירה באהבת הבריות ואהבת אדם, תוכל אהבת האומה להתנשא בגאון אצילותה, וגדולתה הרוחנית והמעשית. וצרות העין, הגורמת לראות בכל מה שמחוץ לגבול האומה המיוחדת, אפילו אם הוא חוץ לגבול ישראל, רק כיעור וטומאה, היא אחת מהמחשכים היותר נוראים, שגורמים הריסה כללית לכל בנין הטוב הרוחני, שכל נפש עדינה מצפה לאורו (שמונה קבצים, קובץ א', תקצ"ג).

מעבר לחשיבות העצומה שהראי"ה קוק רואה באהבת הבריות, הוא גם חש שתקלה - כלומר, תלמידי חכמים לא שימשו כל צרכם - גורמת לכך שלא ברור לכל שהתורה והמוסר משתלבים באהבת אין קץ לבריות. עם זאת, מותר לנו לשאול: איך לימוד תורה קשור לאהבת הבריות? איזה לימוד הוא זה המשתלב באהבת הבריות?

ב. החזרת האמון במין האנושי

לפני שניגש לתשובה המשתמעת מדברי חז"ל, ברצוני לתת תשובה מנבכי ליבי. בדורנו, בעקבות האירועים הקשים של מאה השנים האחרונות, האמון במין האנושי רעוע; קשה לאהוב את הבריות כאשר היכולת האנושית להתאכזר כה

* ראש ישיבת מעלה גלבוע; המאמר התפרסם לראשונה באתר בית המדרש הוירטואלי של ישיבת הר עציון.

בולטת. עם זאת, כל התורה כולה משדרת אמונה ביכולת של כלל ישראל, ושל האנושות כולה, לחיות חיים מתוקנים. אין כוונתי לחיים של שלמות, שכן "אדם אין צדיק בארץ, אשר יעשה טוב ולא יחטא" (קהלת ז, כ); כמו כן, אין הכוונה לחזון עתידי של עולם נטול יצרים; אלא כוונתי לאדם וחברה ששוקדים על עשיית הטוב – "דרך ה' לעשות צדקה ומשפט" (בראשית יט, יח). התורה אמנם לא ניתנה למלאכי השרת, אך גם לא לחיות פרא. התורה היא ריאליסטית ומודעת ליצרים, אך אופטימית לגבי יכולתנו להתמודד איתם; ולכן לימוד התורה מחזיר לנו אמון ביכולת ההתמודדות האנושית, ומכאן הדרך לאהבת הבריות קצרה.

ג. אהבת הבריות ותורה לשמה

התשובה של חז"ל לשאלות אלו מתגלה בברייתא בסוף מסכת אבות, המדגישה שלימוד תורה לשמה גורם לכך שהלומד נקרא "אוהב את הבריות":

שנו חכמים בלשון המשנה ברוך שבחר בהם ובמשנתם: רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה; ולא עוד, אלא שכל העולם כלו כדי הוא לו, נקרא רע, אהוב, אוהב את המקום אוהב את הבריות...
(מסכת אבות ו, א; אליהו זוטא [איש שלום] פרשה י"ז).

נמצאנו למדים שהעיסוק בתורה לשמה מזכה את האדם בתואר "אוהב את הבריות". אך עדיין יש לברר: באיזו צורה תורה הנלמדת לשמה מקנה לאדם תכונה של אהבת בריות שאף ניכרת כלפי חוץ ("נקרא ... אוהב את הבריות")? על אף שנתמקד באהבת הבריות, תקוותנו היא שההסבר שנציע יוכל להסביר ביטויים נוספים שמופיעים בברייתא, וגם את הניסוח המרתק הבא:

תנו רבנן: מעשה בר' מאיר שהלך למקום אחד, שאלו זקן אחד, כתיב "ריח ניחוח אשה לה", וכתיב "אשה ריח ניחוח לה", לא הוה בידיה. נכנס לבית המדרש ושאל, אמרו לו, כאן לעוסקין לשמה, כאן לעוסקין שלא לשמה.
(מסכת כלה רבתי ה, א).

כדי להנהיר את היחס בין תורה לשמה לאהבת הבריות אנו חייבים להגדיר מהי תורה לשמה.

אצל הקדמונים נמצא בעיקר הגדרה על דרך השלילה:

שלא יאמר, אלמד תורה בשביל שאקרא חכם, בשביל שאקרא רבי, בשביל שאשב בשיבה, בשביל שאאריך ימים. אלא ילמד תורה לשמה.¹
(משנת רבי אליעזר, פרשה י"ג).

בעולם הישיבות מקובלת אמירה בשם ר' חיים מבריסק: "אם אינך מסוגל להסביר היטב – סימן שאינך מבין היטב".² אמירה זו חשובה מעין כמוה, שכן היא מחנכת את הלומד להבנה צלולה ופיתוח יכולת הניסוח. הלמדן מחפש הגדרה מדויקת, וסולד ממשלים ואנלוגיות שנראים כבריחה. לכן, פעמים רבות הגדרה על דרך השלילה נתפסת כגרועה במיוחד. אולם, ההגדרה על דרך השלילה היא הפירוש הרווח למושג "תורה לשמה" בדברי רבותינו הראשונים, ולכן אנו חייבים להניח שהגדרה זו מבטאת תפיסה עקרונית, ואולי השלילה היא הנקודה המרכזית בלימוד תורה לשמה.

כל לימוד שם את ה"אני" במרכז: אני תופס, אני מבין, אני רוכש ידע ואני זוכר; ובתלמוד תורה: אני מתרין, אני מסביר אני מחדש ואני מתענג על דברי תורה. כל העולם מנוצל להעשרת עולמו הפנימי של הלמדן והעצמת האישיות שלו. אולם, לימוד "תורה לשמה" פועל בכיוון ההפוך. הגדרת "תורה לשמה" בראשונים מצביעה על המודעות שלהם שהעצמת האני היא פועל יוצא של תלמוד תורה: יתכן מאד שהלומד יזכה להאריך ימים, לשבת בשיבה, ולהיחשב לתלמיד חכם, אך אלו אינם מטרות ראויות ללימוד. הערך הייחודי של הלימוד בא לידי ביטוי בעיקר כאשר הלימוד מכוון למטרת על – מחוץ ללומד. ההגדרה המדויקת של מטרה זו אינה חשובה כמו עצם הקיום של מטרה כלשהי מעבר לאדם.

האחרונים נתנו הגדרות חיוביות ברורות למושג "תורה לשמה": מדבריו של התוספות יום טוב³ שמדובר בלימוד לשם קיום התורה, דרך מטרת הדביקות בחסידות, ועד ר' חיים מוולוז'ין המתפלמס אתה ועוד. כמובן שאין מחלוקת ישירה בין הראשונים לבין פירושים אלו, שכן ההגדרה על דרך השלילה מטבעה רחבה דיה לכלול פרשנויות רבות; אך נדמה לי שבכל זאת יש כאן הבדל משמעותי. האחרונים הצביעו על תוכן הלימוד או תכליתו, והראשונים הדגישו

1. הגדרות דומות נמצאות במגן אבות לרשב"ן, אבות ד, ז, ובמחזור ויטרי סימן תכ"ד. גם בעלי התוספות מסכימים לכך, אך הם מוסיפים הגדרות חמורות יותר של תורה שלא לשמה, כגון "לקנטר" (תענית ז, א, ד"ה "וכל העוסק") או "לקפח אחרים" (נזיר כג, ב, ד"ה "שמתוך שלא").

2. וכך גם בשם אלברט איינשטיין: "If you can't explain it simply, you don't understand it well enough"

3. אבות ג, ט.

את התנועה בנפש האדם שהופכת את הלימוד ל"לשמה". התנועה הנדרשת היא הפוכה מהתנועה הטבעית של הלימוד. התנועה הטבעית של כל לימוד בכלל, ושל לימוד תורה בפרט, היא מבחוח פנימה. לעומת זאת, תורה לשמה היא תורה שיש בה תנועה מפנים החוצה; תורה לשמה היא תורת שיש בה תנועת נתינה, גם אם יש מקום לדיון על מהות הנתינה הגלומה בה. התנועה הנפשית של הנתינה משפיעה על הלומד ובעקבותיה הוא זוכה בתואר "אוהב את הבריות"; אך הלימוד לשמה והתנועה הכרוכה בה גורם לכך שנוסף מהלומד ריח ניחוח והוא מבשם את הכל:

שנו חכמים בלשון המשנה ברוך שבחר בהם ובמשנתם.
רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה;
ולא עוד, אלא שכל העולם כלו כדי הוא לו
נקרא רע, אהוב,
אוהב את המקום,
אוהב את הבריות,
משמח את המקום,
משמח את הבריות,
ומלבשתו ענוה ויראה,
ומכשרתו להיות צדיק וחסיד וישר ונאמן.